

ПЕРШИЙ САНАТОРІЙ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ

O.Y. Afanasiev. The first sanatorium of Southeast Ukraine. The analysis of advertisements in the beginning of XX century has revealed one of the recreational establishments very first in Southeast Ukraine – sanatorium «Alexanderbad» based by the Germans-mennonites of G. Nibur. Preconditions of occurrence of sanatorium are considered, a resource recreational basis, value of establishment for the further development of recreational institutions in region is defined.

Keywords: recreational establishments, tourism history, sanatorium «Alexanderbad».

Ознайомлення із рекламними оголошеннями початку ХХ століття в періодичних виданнях міста Катеринослава виявило специфічну публікацію, надруковану в «Екатеринославском адрес-календаре» від 1916 р. [3]. Тут розміщене оголошення про перейменування санаторію «Александрбадъ» в «Запорожская Сльчъ», а також наведена стисла характеристика цього санаторію: «Санаторія «Александрбадъ» по системъ д-ра Ламана, существуетъ съ 1904 года; въ 1911 году значительно расширена и оборудована приспособленіями, вполне соответствующими всъм требованіямъ науки». Також наданий опис місцеположення санаторію такого змісту: «Санаторія, занимающая 150 десятинъ, расположена въ 7 верстахъ отъ г. Александровска, вблизи Днѣпровскихъ пороговъ (Запорожье), въ полуверстѣ отъ Кичкаскаго желѣзнодорожнаго моста, и своимъ положеніемъ, на самомъ берегу Днѣпра, справедливо занимаетъ одно изъ живописнѣйшихъ мѣстъ на югѣ Россіи». З позицій сучасної історико-географічної науки видається цікавим проаналізувати зазначену в оголошенні поч. ХХ століття інформацію, з'ясувати історію заснування, приналежність, сучасний стан місцевості вказаного санаторію, що може розцінюватися як розкриття досі маловідомих сторінок історії формування рекреаційної сфери усїєї Південно-Східної України.

Заснований перший придніпровський санаторій «Александрбад» був у 1904 р. відомим німецьким підприємцем-промисловцем Г.А. Нібуром. Знаходився він на лівому березі Дніпра, на північних околицях м. Олександрівська (сучасне м. Запоріжжя) – там, де сьогодні акваторія порту ім. Леніна. Цікава й сама назва санаторію, побудована за класичним для абсолютного числа німецьких курортів принципом – із доданням слова «Bad», яке можна зустріти в багатьох німецьких географічних назвах. В даному контексті цей іменник середнього роду означає «курорт».

Розрахований санаторій-курорт був на обслуговування в першу чергу німців Південної Росії, і користувався великою популярністю. Лікувалися в ньому цілий рік. До санаторного комплексу входили: головний корпус, вілли, будинки для проживання на свіжому повітрі. Обладнаний він був по останньому слову техніки того часу. До послуг хворих були: водолікарня, лікувальні кабінети, електричний кабінет, бібліотека, їдальня [1]. Сюди приїздили на лікування і відпочинок не тільки з усїєї країни, а також із-за кордону. Лікували в санаторії хвороби обміну: подагру, діабет, ожиріння, анемію, хвороби нервової системи, хвороби серця і судин, хвороби органів травлення, жіночі хвороби. Із-за високої платні лікування в санаторії було доступне не кожному. Санаторій «Александрбад» запроваджував методики фізιο- та гідролікування за системою «сонце – повітря – вода – дієта» доктора Ламана, що була дуже популярною у російських лікарів описуваного періоду. Багато його праць (зокрема, [4, 5]), досі є недослідженою спадщиною історії лікувального туризму й рекреації, що суттєво вплинули на виникнення й подальший розвиток теорії й практики рекреалогії, технологій СПА. Прозорі, чисті й швидкоплинні води річки Дніпро якнайкраще підходили для практичного застосування розроблених цим лікарем методик. Природно, що ознайомлені з працями свого співвітчизника були саме німці-колоністи, зокрема, Г. Нібур, який й створив один з перших санаторних закладів Південно-Східної України.

Як і для сучасних санаторіїв та курортів, для Александрбада були притаманні місцеві історико-архітектурні ресурси. По-перше, сам санаторій розташовувався в історичній місцевості давньої слави й звитяги українських козаків – поряд знаходився острів Хортиця із його численними пам'ятками історії та археології, колишня Кічкаська переправа, вище за течією Дніпра розпочиналася система Дніпровських порогів тощо. По-друге, на території самого санаторію розміщувалася досить цікава пам'ятка – скульптура Тараса Бульби, висічена з гранітного каменю. Автором цієї скульптури був Яків Лібман – житель м. Олександрівська, що тримав приватну майстерню. Запорізький краєзнавець Л. Альберг у своїй книзі «Мости Запоріжжя» [2] зазначає: «Недалеко від скелі, на якій був встановлений Т. Бульба, на березі Дніпра, знаходилася печера, яку в народі називали печерою Тараса Бульби. Цікаво, що в цій печері знаходився стіл і табурети, зроблені з цілісних гранітних каменів; хто їх зробив – невідомо... В цьому гроті постійно ховалися збігли арештанти, бродяги безпритульники, хулігани і різний темний люд». Зазначена в описі печера була однією з багатьох прибережних печер річища Дніпра, про які відомі легенди ще з античних часів (одна з перших згадок належить грецькому історичу Геродоту).

Досить символічним для періоду 1916 р. є рішення про перейменування санаторію у «Запорізьку Січ», про що йдеться у згаданому рекламному оголошенні. В цей період Російська Імперія вже була активно втягнута у вир I Світової війни – війни з Німеччиною. Невтішні вісті з фронтів викликали народне збурення, незадоволення як самою війною, що потребувала дедалі більше фінансових й людських витрат, так й самими її призвідниками – німцями. З часом народний гнів почав поширюватися на усе, що було пов'язане із німцями, в т.ч. й на підприємства, установи, географічні назви, що хоча б чимось нагадували про «прусаків». Місцеві жителі не сприймали вже навіть тих німців, що вважалися «своїми», з якими співіснували понад 100 років й вели часто спільне господарство й освоєння місцевості. Територією півдня Росії прокотилася «хвиля перейменувань». Долучився до цього й санаторій Нібура. Та проіснував він із цією назвою досить недовго. Імперіалістична війна переродилася у революцію й громадянську війну, і минулих «золотих часів» економічного розквіту і дух пройшов... У 1919 р. санаторій був пограбований й спалений одним з ватажків загонів Нестора Махно – анархісткою Маруською Нікіфоровою [1]. Так завершилася історія першого на Дніпрі санаторію з ознаками курорту.

Сьогодні вже ніщо не нагадує про санаторій Александрбад – немає ні його будівель, ні скульптури Тараса Бульби на Дніпрових кручах, ні навіть Кічкаського мосту, біля якого санаторій розміщувався. І сама назва санаторію й пам'ять про нього вже майже забуті місцевими жителями. І Дніпрові пороги поглинені водами Запорізького водосховища... Але для науки, історії туристської справи Придніпров'я та й всієї України існування німецького курорту-санаторію відіграло значну роль, адже заклало самі традиції санаторно-курортної справи в усьому регіоні Південно-Східної України. Можна цілком справедливо вважати, що наступний період розвитку радянської системи санаторного лікування в регіоні наслідував ідеї й технології лікувального туризму, привнесені на придніпровський ґрунт німцями-менонітами. Тож історія першого в регіоні санаторію, як здається, повинна зайняти належне місце в літописі рекреаційної справи нашої країни.

Список використаних джерел

1. 100 років тому (1904) був заснований санаторій «Александрбад» // www.zounb.zp.ua.
2. Адельберг Л. Мости Запорожья.- Запорожье: РА «Тандем-У», 2005. – 56 с.
3. Екатеринославскій адресь-календарь: 1916 годъ – Екатеринославъ: Изданіе губернской типографіи, 1916. – 505 с.
4. Lahmann, H. Das Luftbad als Heil- und Abhärtungsmittel. – Stuttgart: A. Zimmer's Verlag, 1906. – 36 p.
5. Lahmann, H. Die wichtigsten Kapitel der natürlichen (physikalisch-diätetischen) Heilweise. – Stuttgart: A. Zimmer's Verlag, 1901. – 286 p.

НАДРУКОВАНО:

Афанасьєв О.Є. Перший санаторій Південно-Східної України // Рекреаційно-туристичне природокористування в Східноєвропейському регіоні: сучасний стан і перспективи: Матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. (Чернівці, 21-23.10.2010) – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 3–6.